

Okutman

Ferhat ÇİFTÇİ

Muş Alparslan Üniversitesi
ferhatciftci1@gmail.com

Eser Geçmişi: 15-08-2017/ 07-09-2017

DOI: 10.21551/jhf.334840

Behçet Necatigil'in "Töre" Şiiri Üzerine Bir İnceleme

An Analysis Of Behçet Necatigil's Poem Töre

ÖZET

Töre (1959) şiiri, Behçet Necatigil'in *Dar Çağ* (1960) adlı yapıtında yer alır. Dörder dizeden oluşan altı birimlik şiirde, benliğin arzularının bireysel ve toplumsal nedenlerle engellenmesi durumu işlenmiştir. Birimlerde bireysel arzuların bilinçaltına atılması, psikanalitik veriler doğrultusunda aşama aşama söz konusu edilmiş ve engelleyici faktörler gerekçeli bir dille sunulmuştur. Temsilî bir şekilde konuşturulan benlik (ego ve süper ego), hâkim bir bakış açısıyla yaşanan çatışmayı gözler önüne sermekte ve nihai engelleyen olarak "töre"ye işaret etmektedir. İd'in (alt benlik) bilinçaltında "alt oda"ya hapsedilmiş şekilde sunulmasıyla somut bir nitelik gösteren şiir, bilimsel gerçeklerden hareketle poetik bir çerçeveye kavuşur. Yapısal bir bütünlük içinde kimi ahenk unsurlarını da içeren şiir, hem fikri hem dilsel unsurlarıyla Necatigil'den izler taşır. Bu anlamda *Töre* şiirini, Necatigil'de sıklıkla karşılaşılan yalnızlık, içe kapanıklık, bireysel ve toplumsal arzulara ulaşılama durumlarının örtük bir dille aktarıldığı şiirlerle aynı doğrultuda değerlendirmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Şiir incelemesi, Behçet Necatigil, *Töre*, psikanaliz.

ABSTRACT

The poem *Töre* (the traditional morals) (1959) is included in Behçet Necatigil's work *Dar Sağ* (the narrow right) (1960). The poem consists of six units with four lines for each. The theme is the hindering of the self's desires due to individual and social reasons. In the units, the sweeping of the self's desires into subconsciousness is told stage by stage in accordance with psychoanalytic data and the hindering factors are presented through their justifications. We hear the self (ego and super ego) speak to reveal the conflict experienced with an omniscient point of view and refer to the traditional morals of the society as the ultimate hinderer. The id (sub-self) is claimed to have been imprisoned in the "lower room", through which the poem acquires a tangible aspect, and through scientific facts, the poem is positioned within a poetical frame. Containing some elements

of harmony in a structural unity, the poem bears the traces of Necatigil from his intellectual background and linguistic style. In this context, it is possible to evaluate the poem *Töre* in line with other poems of Necatigil where the themes of loneliness, being introverted, being unable to realize individual and social desires are frequently told in an implied way.

Key Words: Poetry analysis, Behçet Necatigil, *Töre*, psychoanalysis.

Giriş

Dilin yaşam içerisinde baskın ve kuşatıcı bir rolü bulunmaktadır. İletişimden tutun da farklı disiplinlere kadar birçok alanın dilsel bir uzama sahip olduğu bilinmektedir. Sözlü ve yazılı anlatım, beden dili gibi ayrımlar, dil kavramı etrafında kümelenirken kendine has nitelikleriyle söz konusu edilir. Bu genel çerçevede dilin estetik boyutunu oluşturan edebiyat odağı alındığında karşımıza çıkan en somut unsur edebî eserdir. Edebî eser, dilin nesnel boyutu aşarak temsilî bir mahiyet kazandığı özel bir iletişime dayalıdır. Amacı ise insanı ve insan yaşamını farklı biçimde anlatmak, yaşantı zenginliklerini ve değişkenliklerini sunmaktır.¹ Şüphesiz edebî eserin yazar ve okur başta olmak üzere çeşitli bileşenleri bulunmaktadır. Temelde bir yazar/şairin muhataplarına iletmek istediklerini yazmasıyla gerçekleşir edebî faaliyet. Fakat bu süreci ve eylemi birçok açıdan genişletip tartışmalı hâle getirmek mümkündür. Sonuçta anlama ve anlatıma dayalı olan edebî eser; ortaya bir şey sunulması bakımından somut, aktaran ve alıcının zihin dünyasına bağlı kalınması açısından ise alabildiğine soyuttur.

Edebî eserlerde anlama ve anlaşılma probleminin giderilmesi için en yaygın yöntemin genelde metin tahlili olduğu varsayılır. Bu anlama çabası, geçmişte şerh geleneğiyle var olmuştur. Bugün metne yaklaşım biçiminde odak noktasına yazar, metin veya okurun yerleştirildiği kuramsal yaklaşımlar hız kazanmıştır. Tabii ki birçok açıdan farklılık içerecek metin tahlilini tek bir boyuta indirgemek yanlıştır. Bu nedenle metin tahlilinin tanımından hareketle belirgin özellikleri üzerinde durmak gerekmektedir. Edebî bir terim olan “tahlil” (çözümleme); analiz, şerh etme olarak da karşılıklı edebî eseri/metni (şiir, hikâye, roman, tiyatro) meydana getiren unsurları, belli metotlara bağlı kalarak, söz konusu metinle ilgisini koparmadan ayrıştırarak, açıklarak, izah ederek daha kolay anlaşılır hâle getirmek şeklinde tanımlanır.² Görüldüğü gibi metin tahlili, yazmak ve okumak eyleminden daha teknik bir duruma işaret etmektedir. İnceleme yapan eleştirmen de, yazar ve okur arasında üçüncü bir göz olarak değerlendirilebilmektedir.

Yukarıdaki bağlam dâhilinde şiir çözümlemesine odaklanılırsa işin uzmanları tarafından birçok şiir incelemesinin yapıldığı görülür. Mehmet Kaplan, bir metni anlamak için edebiyat tarihi ve metin tahlili karşılaştırmasında bulunur. Edebiyat tarihinin “umumî hükümleri ile edebî metinlere yaklaşma”nın zorluğuna değinir. Bu nedenle metnin derinliğine ulaşmak için tahlile ihtiyaç duyulduğunu belirtir. Önceki dönemlerin anlayışı olarak edebî esere ilişkin yüzeysel değerlendirmeleri olumsuzlayan Kaplan; bütüncül bir yaklaşım sergilemeye çalışır. Metin, müellif, dönem ve esere etki eden birçok maddi ve manevî bileşenden bahsederek yeni

1 ¹ Muhsin Macit, Uğur Soldan, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri/El Kitabı* (5. bs.), Grafiker Yayınları, Ankara, 2011, s. 19-11.

2 Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü* (2. bs.), Akçağ Yayınları Ankara, 2004, s. 95-96.

ve kurucu bir metot peşinde olur.³ Yaptığı şiir tahlillerinde, farklı birçok durumu beraber ele alsada başlangıç noktası olarak edebiyat tarihçiliğinden bir kopuş olarak gördüğü sanat eserini kendi içinde hususi, estetik bir varlık olarak ele alınması görüşündedir.⁴

Şerif Aktaş, edebiyatla ilgili çalışma alanları ayırımına giderek edebî çözümlemeyi (edebî tahlil); bir düşünceden, anlayıştan yola çıkarak edebî metinleri oluşturan birimler arasındaki ilişkiyi belirleyip açıklamayı ve onu meydana getiren farklı kategoriler arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermeyi amaçlamak olarak anlar.⁵ Nurullah Çetin'in şiir çözümleme yöntemine bakıldığında, şiir metinlerinde karşılaşılan biçim ve içeriğe dair birçok değişkenin başlıklar hâlinde ele alındığı görülür. İçerik, şekil, dil ve üslûp, ahenk ana başlıkları altında bir sistematik amaçlanmıştır.⁶

Şüphesiz birçok şiir inceleme yaklaşımı veya yönteminden bahsedilebilir. Bu durum, herhangi bir şiirin hem kendi muayyen yapısından hem de okurun veya eleştirmenin ona yüklediği değer yargılarından kaynaklanmaktadır. Aslında bunların da ötesinde şiirin öznel, duygu esaslı bir dil ürünü olması, ona dair değişkenleri söz konusu etmektedir. Ayrıca günümüzde, klasik anlayıştan farklı olarak kuramsal eğilimlerin de şiirin anlaşılması bakımından farklı boyutları ortaya çıkardığı görülmektedir. Tabii ki tüm bu etkenleri, göz önünde bulundurmamak bağlamına göre anlamlı olmaktadır. Fakat yine de bütüncül bir bakış açısıyla söylenecek olursa, yöntem ne kadar değişirse değişsin bir inceleme nesnesi olarak şiir metninin bazı ortak sonuçlara ulaşılmasında baskın bir boyutu bulunmaktadır. Şiir metninin kelime, dize, sembol ve çağrışım dünyası ile şairinden taşıdığı izler, bizi bu kanaate götürebilir.

Şiirleri tartışırken anlaşmazlığa düşmek için ortada bir hayli sebep olduğunu söyleyen Terry Eagleton, ancak bir mesele hakkında anlaşmazlığa düşmenin mutlaka saf öznellik anlamına gelmediğini belirtir. Verdiği kimi örneklerle şiirin göreceli özelliğinden ortak kanı oluşturacak bazı sağlam, kesin bilgilere varmaya çalışır.⁷ Konuya dair dile getirdiği yaklaşımını "Öznelliğin öte tarafında nesnellik vardır." sözü ile adeta özetler.⁸ Todorov ise edebî metnin çözümlemesi konusunda "hâlihazırdaki ilişkiler" ile "gıyabî ilişkiler" kavramlarına dikkat çeker. Gıyabî ilişkiler birer anlam ve simgeleme ilişkisi; hâlihazırdaki ilişkiler ise biçimlendirme, inşa etme ilişkileridir. Bu anlamda sözcük, eylem ve karakterlerin diğerlerini simgelemediği, önemli olanın bunların bir arada olması üzerinde durur.⁹

Bu çalışmada, Behçet Necatigil'in *Töre* şiirine odaklanılmış ve yöntemsel tutarlılık için de Şerif Aktaş'ın şiir çözümlemesinde sıraladığı başlıklar esas alınmıştır. Aktaş da, edebî metnin özellikle de şiirin çözümlenmesi konusunda mutlak manada bir yöntemden bahsedilmesini doğru bulmamaktadır. Fakat bu durumun, herkesin yaptığı incelemeleri doğru kabul etmek anlamına gelmediğini de ekler. Bilgi ve gayret sahibi olunmasının altını çizen Aktaş, şiir çözümlemesinde "zihniyet, yapı, tema, dil, ahenk, şiirin geleneği, gerçeklikle ilişki durumu,

3 Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri 1* (30. bs.), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012, s. 11-12.

4 Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri 2* (21. bs.), Dergâh Yayınları, İstanbul, 2012, s. 8.

5 Şerif Aktaş, *Şiir Tahlili-Teori ve Uygulama-*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara, 2013, s. 13.

6 Nurullah Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi* (6. bs.), Öncü Kitap, Ankara, 2008, s. 9.

7 Terry Eagleton, *Şiir Nasıl Okunur* (Çev. Kaya Genç), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 152.

8 *A.g.e.*, s. 160.

9 Tzvetan Todorov, *Poetikaya Giriş* (Çev. Kaya Şahin) (1. bs.), Metis Yayınları, İstanbul, 2008, s. 45-46.

şairin anlamı, yorumu ve şair ve metin” başlıklarını ön plana çıkarır.¹⁰ Aktaş’ın uygulama metinlerine bakıldığında ise esas aldığı başlıkların sadece “zihniyet, yapı, tema, dil ve ahenk” olduğu görülür. Bunları, şiir incelemesi için vazgeçilmez olarak niteleyen Aktaş, ayrıca anlama ve yorumlamanın gerekliliğine, fakat sınır çizilemezliğine işaret eder.¹¹ Bu anlayıştan olsa gerek Aktaş’ın, bazı uygulama metinlerinde yer yer sıraladığı başlıkların sınırlarını aşan ve diğer hususlarla beraber anlam kazanan değerlendirme çabaları görülür.

Behçet Necatigil ve Poetikası

Behçet Necatigil (1916-1979), Cumhuriyet Dönemi içerisinde herhangi bir şiir akımı veya hareketi içerisinde yer almamakla birlikte kendini “toplumcu realist” bir şair olarak tanımlar.¹² Şiirlerine bakıldığında bu adlandırmanın yerinde olduğu görülür. Fakat Necatigil’in iç dünyasına eğilmeden şiirine dair toplumcu gerçekçi vasfı ön plana çıkarmak doğru değildir. Çünkü şiirin en özgün yanını, iç dünyasında kurguladığı anlamın dış dünyayla temas etme biçiminde aramak gerekir. Kapanık bir ruh, içsel tutarlılık, dış dünyayla uyumsuzluk ve dolayısıyla örtük ve simgesel dil bu şiirin en karakteristik özelliklerindedir. Necatigil; kendisine özgü bir çağrışım ağını oluşturacak özel bir dil kullanmakta ısrar eder. Bu şiir dili, okuyucuyu labirente indirmekle birlikte arkada dikkatli bir okuyucunun gözünden kaçmayacak özel işaretler bırakır.¹³ Bu anlamda şairin imge dünyasının, dilsel bir muvazene eşliğinde şiirleştğini söylemek mümkündür.

Necatigil ve şiiri hakkında Nurullah Çetin’in ifadeleri şunlardır:

“Orta halli ve mütevazı bir insan olan Necatigil, büyük, olağanüstü ve seçkin insan yaşantılarına özgü konular yerine; olağan, basit ve sıradan; ama toplum genelini ilgilendiren konuları işlemeyi tercih etmiştir. İçinde yaşadığı modern zamanların bir gereği olarak gündelik, sade, küçük ve orta konulara eğilmiştir. Necatigil konularını genellikle kendi hayatından ve çevresinden almıştır. O, şiirlerinde hem bireysel hem de sosyal konulara yer verir. Sosyal izlekli şiirlerinde döneminin bazı şairleri gibi sosyal sorunları belirli bir ideolojinin hazır çözüm kalıplarıyla irdeleme yoluna gitmez. Şiirini ideolojik dogma, slogan ve teorilere hapsedmez”.¹⁴

Necatigil, şiir hakkında konuşmuş, eserler vererek okuyuculara poetik bir çerçeve sunmuş şairlerdendir. O, poetikasını tepkisel bir mantıkla ortaya koymamış, yaşantısını, yazılabilir kılmak için uğraşmış ve bu uğraştaki deneyim ve fikirlerini kaleme almak suretiyle oluşturmuştur.¹⁵ Bu doğrultuda Necatigil, bir şairin şiir evrenini aşamalı bir şekilde üç burç olarak kodlar. Bunlar “gurbet burcu, hasret burcu ve hikmet burcu”dur. İlki, şairin hayatının ilk evresi olarak her türlü acemiliğin, taklidin ve özentinin dönemi; ikincisi, bu dönemi geride bırakma çabasının ürünü olarak bazı yoğunluklar ve belirginliklerin olduğu bir tür geçiş

10 Şerif Aktaş, *a.g.e.*, s. 29-30.

11 *A.g.e.*, s. 45-46.

12 Nurullah Çetin, “Behçet Necatigil”, *Hece/Türk Şiiri Özel Sayısı* (2. bs), 2010, Y. 5, S. 53-54-55, s. 223.

13 Ramazan Korkmaz, Tarık Özcan, “Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)* (Ed. Ramazan Korkmaz), Grafiker Yayınları, Ankara, 2012, s. 298.

14 Nurullah Çetin, *Behçet Necatigil/Hayattı, Sanatı ve Eserleri* (2. bs.), Akçağ Yayınları, Ankara, 2013, s. 188.

15 Gökhan Reyhanoğulları, “Behçet Necatigil’in Poetikası Üzerine”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/1 Winter 2013, p.2189-2203, ANKARA-TURKEY.

dönemi; üçüncüsü ise bir olgunluğa varmayla karşı karşıya kalınan var olma probleminin belirlediği nihaî dönemi kapsar. Kimi büyük şairleri örnek göstererek ebedî insanın ancak hikmet burcunda yaşayabileceğine işaret eder. Fakat bu burç, şair tarafından olgunluğun yanında çıkmazların da dünyası olarak ağırlaştırılır.¹⁶ Görüldüğü gibi Necatigil, şiirde her zaman bir nitelik arayışında olmuş ve bu nedenle Cumhuriyet Dönemi şiirinin sürekli kendisini yenileyen yüzü olarak nitelendirilmiştir.¹⁷

Töre Şiiri

Töre şiiri, Behçet Necatigil'in *Dar Çağ* (1960) adlı kitabında yer alır. Şiir, ilk olarak 31 Aralık 1959 tarihli *Yeditepe* dergisinin 15. sayısında yayımlanmıştır. Ayrıca şiir, şairin kendi şiirlerinden oluşturduğu *Sevgilerde* (1991) seçkinde de yer almaktadır. Şiir, bütün olarak şu şekildedir:

TÖRE

Alttaki odada yaşıyor hapis

Çekindiğim düşünce.

Zorladığı kapıda sürgü bir kopsa

İşim bitik, bilirim.

Nasıl yarım kalmaz herhangi bir sevincim

Sustuğunu sandığım sırada başlarsa

Haykırmaya derinden

Alttaki.

Ben onu oraya keyfimden kilitlemedim

Güçbela kandırdım da girdi.

Ya sinsi bir gülüş ya yaltakçı bir bakış:

-- Vakti değil şimdi.

¹⁶ Behçet Necatigil, *Bile/Yazdı* (2. bs.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 65-66.

¹⁷ Ramazan Korkmaz, Tarık Özcan, *a.g.e.*, s. 298.

Olacak ilerde istediğin

Sonra.

Anladı, aldatılmış, şimdi

Öfkeden deli gibi orda.

Kimsenin görmediği o karanlık yerde

Ondan önce niceleri yattı

Yalvardı yakardı, derken öldü çoğu

Pek azı dayandı, bir gün ışığa çıktı.

Ben aslında hiç de cellat değilim

İster miyim can versin yaşama özlemi hapis

Ama böyle yapmasam

Benden önce sizin töreleriniz.¹⁸

Zihniyet

Şerif Aktaş'ın şiir çözümlemesinde üzerinde önemle durduğu ilk başlık "zihniyet"tir. Zihniyet kavramını, daha çok eserin yazıldığı sırada döneme hâkim olan düşünsel eğilimlerin metnin yazılmasında itici bir rol oynaması ya da metne sirayet etmesi açısından ele almaktadır. Fakat Aktaş, bu kavramı edebî metin için kullandığının farkındadır. Bu nedenle öznel bir boyut taşıyan şiiri, dönemin hâkim düşünsel eğiliminin mekanik bir şekilde etki ettiği sıradan bir ürün olarak görmekten kaçınır. Bir şiirin, öğretici kitaplardan alınacak bilgilerin ardı sıra değerlendirilmesi mantığının söz konusu edilmediğini hatırlatır. Bu nedenle kavramı, metnin yazıldığı ya da söylendiği anda mevcut ve hâkim olan güçlerin birlikte oluşturduğu; ama bunların hepsinden farklı bir zevk ve anlayış olarak tanımlar.¹⁹

¹⁸ Behçet Necatigil, *Sevgilerde/Kendi Seçtiği Şiirler*, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2012, s.183.

¹⁹ Aktaş, *a.g.e.*, s. 31-32.

Aktaş, dönemin dil ve estetik anlayışının da esere etki ettiğini söyleyerek zihniyet kavramını genişletir. Michel Butor'un roman için dile getirdiği sözü, şiire uyarlayarak her dönemin kendi şiirini beraberinde getirdiğini dile getirir. Anlaşıldığı üzere Aktaş, zihniyet kavramıyla şiire etki eden dışsal faktörleri şairin zihninde yoğunlaşmış itici bir güç olarak karşılamak gayretindedir.²⁰ Bu anlamda kavram, şiir incelemelerinde söylenenlerle birlikte buna etki eden koşulları da gözetmesi açısından oldukça kapsamlı bir başlıktır.

Töre şiirinde "zihniyet" birkaç açıdan ele alınabilir görünmektedir. İlki, Necatigil'in aydın kimliği etrafında şekillenen, toplumsal baskı unsurlarına karşı sergilenen özgürlükçü tutum olarak ifade edilebilir. Çünkü şiirde bastırılmış duyguların dışa vurulması önünde engel teşkil eden ego ve süper ego olarak işlense de asıl faktör şiirin sonunda zikredilen "töre"dir. Necatigil, her ne kadar yaşamın küçük durumlarına odaklansa da onlardan büyük hikâyeler oluşturmanın peşindedir. Bu nedenle bireyin iç dünyasında kopan sessiz fırtınayı engelleyen üst benliğin daha büyük bir engelleyen olarak işaret ettiği töre'yi deşifre etmek istemektedir:

"Ben aslında hiç de cellat değilim

İster miyim can versin yaşama özlemi hapis

Ama böyle yapmasam

Benden önce sizin töreleriniz."²¹

Yukarıdaki dizelerde konuşan ego/süper ego, şiirin konuşan sesi olarak durumu açıklığa kavuşturur. "Yaşama özlemi"ne karşı "cellat" olmadığını ortaya koymaya çalışır. Aslında engelleyici tutumunun gerçek öznesi olarak töre'ye işaret eder ve bireysellik ile toplumsallık çatışmasını gözler önüne serer. Dolayısıyla şiirde zihniyeti sağlayan ilk tavrın aydınca sorumluluk olduğu ileri sürülebilir. Ama bu sorumluluk duygusu, Behçet Necatigil'de adeta ağırbaşlı, gerçekçi bir planda işler. Çünkü Necatigil, diğer şiirlerinden de çıkarılabileceği üzere toplumsal ve bireysel engellere karşı gücünün farkında bir tutum sergileyerek ideal çıtaı çok yüksek tutmaz. Bu anlamda şiiri, bir vazife kararlılığı içinde düşünmez. Bunu, şu ifadelerinden de anlayabiliriz: "Topluma karşı görevli olmak ne şairin tekelindedir, ne şunun, ne bunun. Bu işte herkes görevlidir, görevli olmalıdır."²² Ayrıca şair, bu şiirden de anlaşılacağı üzere, yüceltilen değerlere ulaşılması konusunda caydırıcı olanlara karşı mukavemet gösterilebilmesi konusunda çekimser bir görüşe sahiptir:

"İster kendimizden gelsin, ister başkalarından, eleştirme; donmuşu, oluşmuşu, olup bitmiş de değiştiremez, kendisini yeni bir biçimde onaracak, düzelterek duruma getiremez. Her şey o tabloda acıma ve alaylara göğsü açık, mahkûm, öylece kalacaktır. Bu tutsaklık, eser yaratılırken kendini yaşatma çabalarını sonralara duyurabildiği oranda ancak, mutlu bir tutsaklık olur, bağışlanabilir."²³

20 A.g.e., s.33.

21 Behçet Necatigil, a.g.e., s.183.

22 Behçet Necatigil, *Bile/Yazdı* (2. bs.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 75.

23 A.g.e., s. 59.

Bu şiirde kurgunun oluşumuna büyük etkisi olan temel husus, Freudyen mantık ve terminolojidir. Freud, benlik kavramını ilkel benlik ve üst benlikle ilişkisel olarak anlamaya çalışır. İlkel benlik (duygusal enerjinin depolanması/id) ve gerçekliğin temsilcisi olarak süper ego benliği çevreleyen iki zıt unsurdur.²⁴ Bu doğrultuda şiirde “id” ve “ego/süper ego” arasında yaşanan çatışma, id’in yapmak istediklerine karşı süper ego’nun hâkimiyeti ve kontrolüyle sonuçlanmaktadır. Necatigil, bireyin karanlık dünyasından (id) toplumsal gerçekliğine (süper ego) dek uzanan psikolojik varlığının kimi eşiklerine dikkat çekmiş ve bilimsel bir tezi poetik çerçeveye oturtmuştur. Bu durumda şair, birey-toplum çatışmasının kökenine inmiş ve ego ve süper egoyu yaptıklarına karşın doğal/normal; töreyi ise suçlu/anormal olarak göstermeye çalışmıştır. Çünkü konuşan süper ego, şiire hâkim olan söyleminde savunmacı bir dil ile id’e karşı konumunu aklî kılmaya çalışmaktadır:

“Alttaki odada yaşıyor hapis

Çekindiğim düşünce.

Zorladığı kapıda sürgü bir kopsa

İşim bitik, bilirim.

...

Ben onu oraya keyfimden kitlemedim

Güçbela kandırdım da girdi.

Ya sinsî bir gülüş ya yaltakçı bir bakış:

-- Vakti değil şimdi.

Olacak ilerde istediğin

Sonra.

Anladı, aldatılmış, şimdi

Öfkeden deli gibi orda.²⁵

Denilebilir ki Necatigil, *Töre* şiirinde bireyin arzu ve engellenme durumunu resmetmeye

24 John Lechte, *Yapısalcılıktan Postmoderniteye Elli Çağdaş Düşünür* (Çev. Barış Yıldırım), Açılım Kitap, İstanbul, 2006, s. 58.

25²⁵ Behçet Necatigil, *Sevgilerde/Kendi Seçtiği Şiirler*, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2012, s.183.

çalışmış; entelektüel hazır bulunuşluk ile psikanalizin ilkeleri doğrultusunda iletisini şiirselleştirmiştir. 20 yy.ın etkin düşüncelerinden olan psikanalizin Türkiyeli bir aydın olarak dönemsel etkilenmelerle Necatigil'in zihnini de meşgul ettiği görünmektedir. Bu etkiyi, başka şiirlerinde de görmek mümkündür. Bu nedenle modern Türk edebiyatında psikanalitik açıdan yaklaşılmaya ve çözümlenmeye en uygun sanatçılardan birisi de Behçet Necatigil'dir.²⁶

Şiirde zihniyet dümeni, bir de Necatigil'in kendi iç dünyasına kırılabilir. Psikanalitik veriler ışığında şiirine boyut katmış olan şair, aslında gözlemci konumundadır. Fakat bu gözlemin deneyimsel karşılığı, şiirde konuşanın bir de şairin kendisi olarak okunabilmesi açığını oluşturmaktadır. Moran'ın işaret ettiği üzere, yazarın yaşamına ve kişiliğine ilgi duyma Freud'un etkisiyle psikanalize dayalı bir eleştiri yöntemi, sanat eleştirisinde büyük bir yer tutmuş ve edebî eserler farklı açılardan psikanalitle ilişkili olarak anlaşılmaya çalışılmıştır.²⁷ Mademki yazarı yazmaya iten, açığa vurmayı bastırmak zorunda kaldığı isteklerdir, o hâlde bunlar bir yolunu bulup kılık değiştirerek kendilerini eserde belli edeceklerdir; ... bundan dolayı bir sanat eserine, yazarın bilinçaltında kalmış isteklerinin, korkularının vb. sembollerini taşıyan bir belge olarak bakabilir.²⁸ *Töre* şiirine bu açıdan bakıldığında, şiirde anlatılan olay ile şairi arasında ilişki kurmak kolaylaşmaktadır. Necatigil'in şiirde süper egoyu sözcü kıldığı görülür. Aktarılan çatışmanın sadece dışsal bir gözlemin sonucuyla kurgulandığını söyleyemeyiz; buna güç katan şey, şairin iç dünyasında yaşadıklarıyla dış dünyada gözlemediklerinin uyuşmasıdır.

Yapı

Aktaş, "yapı" kavramının, şiirdeki ses ve anlam kaynaşmasından oluşan birimlerin bir tema etrafında birleşmesiyle oluştuğu fikrindedir. Bir şiiri incelerken içerik ve biçim diye ayırmanın karmaşık ve yanlış olduğunu belirtir. Ona göre içerik, bir biçimle ifadesini bulmuştur. Aynı şekilde biçimde içeriğe dayalıdır.²⁹ Görüldüğü gibi Aktaş, şiirin biçiminin çözümlemede sadece yapısal bir unsur olarak ele alınmasına karşıdır. Bu nedenle bütüncül bir yaklaşım sergiler.

Töre; dörder dizeden oluşan, altı birimlik, serbest bir şiirdir. Birimler arasında sıkı bir ilişki vardır. Şiirin arka planında yer alan psikanalitik düşünce, konuşan ben (benlik ve süper ego/üst benlik) tarafından aşama aşama işlenir. Bu nedenle şiiri; giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan bir durumun izahatı olarak okumak mümkündür. İlk birimde yer alan dizelerden id'in "alt oda"da (bilinçaltı) hapisliği, ego ve süper ego'nun ondan çekindiği ve dışavurumun yaşanması durumunda ise barındırdığı risk yoklanır. İkinci birimde, bu risk durumu açıklanarak "id"e karşı muhafaza edilen mesafe ve sağlanan kontrol durumu vurgulanır. Bu iki birimin şiirde durum tespitiyle giriş mahiyetinde bir özellik gösterdiği düşünülebilir. Devamında üçüncü ve dördüncü birimle ego ve süper ego'nun, id'e yapılan muameleyi bir gereklilik olarak yansıttığı görülür. Bu, aralarındaki çatışmanın boyutlarını gözler önüne serer. Ayrıca süper ego'nun içgüdülerin kontrolünde zorlanması da şiirdeki

26 Arif Özgen, "Behçet Necatigil'in "İçerde" Adlı Şiirini Psikanalitik Açıdan Çözümleme Denemesi", *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science / Yıl: 1, Sayı: 1, Aralık 2014. s. 78-87.*

27 Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi* (22. bs.). İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s. 149.

28 *A.g.e.*, s. 152.

29 Şerif Aktaş, *a.g.e.*, s. 33-34.

kurguyu ve gerilimi besler. Beşinci birimde ise, tarihsel bir perspektif çizilerek yaşanan bu durum ve çatışmanın sonuçlarına dair bir tutum sergilenir. “Kimsenin görmediği o karanlık yer” olan bilinçaltındaki çatışma yazgısal bir niteliğe büründürülür. Kaybeden ve kazananlar ile genel bir insanî yitime doğru bakış açısı kendini hissettirmeye başlar. Son birimle de konuşan ego ve süper ego’nun id’e karşı yaptıklarındaki zorunluluk durumuna geri dönülür. Süper ego, kendini muvazzaf bir konuma yerleştirir, bunu kendisinin yapmaması durumunda toplumsal bir engelleyici olan töre’nin devreye gireceğini belirtir. Sonuçta bilinçaltında başlayan bir savaşım, nedensellik çerçevesinde anlaşılacak istenmiş ve yaşananların ardında bireyselliğin üstünde toplumsal müeyyide olarak töreye işaret edilmiştir. Böylece bireysel, içsel bir zorunluluk durumu; dışsal, toplumsal bir faktöre kavuşturularak yüceltilen yaşama istenci ikili engelleyen (ego/süper ego ve töre) ile baş başa bırakılır.

Şiirde altı birim, anlamlı bir kaynaşma düşünüldüğünde ikişer birimler olarak ayrıştırılabilir. İlişkilendirilen ilk iki, orta iki ve son iki birimler sağlam bütüncül bir yapının söz konusu olduğunu göstermektedir. Şiirdeki anlatımcı ses; birim içeriklerinin geçişken ve tamamlayıcı özelliği; kişileştirilen id, ego/süper ego ve töre şiirin yapısal unsurlarını teşkil etmiştir.

Tema

Tema, Aktaş’a göre şiirde yapıyı meydana getiren ses ve anlam kaynaşmasından oluşan birimlerin tümünün birleştiği anlam değeridir. Temayı bulmak için, metnin yapısal olarak çözümlenmesi gereklidir. Aksi takdirde söz yığını vardır ve metin yoktur. Temayı soyut bir kavram olarak ele alan Aktaş yalnızlık duygusu, vatan sevgisi, kahramanlık, cömertlik gibi temaları sıralar. Her dönemde farklı temaların ağırlıklı olarak işlendiğine dikkat çekerek tema ve konu ayrımını belirgin şekilde ortaya koymaya çalışır. Ona göre konu, temanın somutlaşmasıdır. Bu da olay örgüsü, mekân, kişiler, zaman, çeşitli hâller, sözler, davranışlar ve hareketler olarak karşımıza çıkar. Tema başlığı altında Aktaş’ın vurgu yaptığı üç kavram yapı, tema ve konudur. Bu hususta “ağaç” örneğini veren Aktaş, göstergebilimin terimlerinden yararlanır. Ağaç göstergesinde gösterilen soyuttur, belli bir ağaca işaret edildiğinde ise somutlaşma gerçekleşmektedir. Metinde temanın da böyle olduğunu belirten Aktaş, belli bir yapı ve anlatımın yani konunun somutlaştırma özelliğine işaret eder.³⁰

İncelenen şiirde, bilinçaltında bastırılan arzulara set çekilmesi ve buna neden olan beşeri ve toplumsal bir faktör olarak töre gösterebilir. Tema, bu durum üzerinden bilincin/benliğin sınır tanımazlık arzusu ve engellenmesi olarak işlenmiştir. Verilmek istenen ana düşünce, bu gerilim üzerinden aktarılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla şiirde, tipik bir Necatigil çıkmazı olarak imkânsızlık durumu anlatılmak istenmiş; id, ego, süper ego ve töre arasında yaşanan ve yaşanabilecekler konuyu oluşturmuştur. Yüzeyde bunların işlevsel boyutuyla karşılaşılırken, arka planda engellenme durumu örtüktür. Yapı, konu ve tema bu şekilde bir bileşimi karşımıza çıkarmıştır.

30 A.g.e., s. 34-35.

Dil

Aktaş, şiir çözümlemesinde “dil” başlığına doğal konuşma dili ve ona yüklenen özel karşılıklar ayrımıyla yaklaşmaktadır. Var olan, verili dile yüklenen anlam, yeni bir dili söz konusu etmektedir. Bunun da “ilişkilendirerek anlatmak”la mümkün olduğuna inan Aktaş, imgenin oluşumunu buraya bağlar. Söz sanatlarının odak noktasında mecaz anlama değinen Aktaş, mecazı sanatsal anlatım için bir zorunluluk olarak görür. Böylece “sayılı dil birlikleriyle sayısız anlam, düşünce, hayal, tasarı, izlenim, düş ve benzerlerine” başvurulmaktadır.³¹

Şiir metinlerinde kullanılan dilin hangi amaçla kullanıldığına işaret eden Aktaş, bu dilin “şiiriyet” özelliği taşıdığına dikkat çeker. Ona göre bu dil, maddi yaşamda kullanılan dilden farklıdır fakat insan ve doğa gerçekliğinden tamamen bağımsız değildir.³² Bu durumda Aktaş’ın şiir incelemesinde dile yüklediği anlamın temsilî bir mahiyet taşıdığı görülür.

Dil, şiirde anlatımcı bir mahiyet taşır. Açıklama ve neden sonuç durumlarıyla şekillenen sakin bir aktarım söz konusudur. Necatigil’in insan tabiatı ve bilinçaltına dair yakaladığı arzuların bastırılması; bilimsel bir tez olarak psikanalizin verileriyle birlikte bir kurguya kavuşturulmuştur. İzah eden, hâkim bir bakış açısıyla süper ego’dur. Bu da şairin, gözlemci olarak tarafsız bir konum elde etmesine olanak sunmuştur. Şiir, verilmek istenen fikir doğrultusunda, dizelerin kelime ekonomisi ve bir uyumluk içinde örtük bir özellik göstermesini sağlamıştır. Bu da coşkun bir dil yerine daha sakin, anlatımcı bir dilin tercih edilmesini doğurmuştur. Şiirde, temel bir benzetmeyle id, hayvanî özelliğinden dolayı kaba arzuların sahibi olarak hapsedilmiş şekilde resmedilir. Soruşturmacı olarak da ego ve süper ego’yu görürüz. Bilincin katmanları olarak id, ego ve süper ego bazı benzetmeler ile somutlaşırlar. “Alttaki oda”, “zorlanan kapı”, “bir gün ışığa çıkmak”, “cellat” gibi kullanımlar şiirin mecazî dilini oluşturan unsurlardır. Şiirin okuyucuyu sevk etmeye çalıştığı düşünsel çıkarımlar, simgesel ve örtük dil ile metne bir genişlik kazandırmaktadır. Bu, Aktaş’ın söz konusu ettiği “sayılı dil birlikleri ile sayısız anlam” vurgusu doğrultusunda anlaşılabilir.

Ahenk

Ahenk, Aktaş’a göre şiiri diğer edebî metinlerden ayıran en önemli özelliklerden biridir. Ezgisiz müzik olmadığı gibi ahenksiz şiir olmayacağını belirten Aktaş; anlam, ses akışı, söyleyiş, ritim ve ses benzerliği ile ahengin sağlandığını söyler. Şiirlerin farklılıklarının okuma tarzının belirlediği üzerinde duran Aktaş, bu farklılığı söyleyiş unsuru olarak ahenk ile anlamaya çalışır.³³

Şiirde devrik ve eksilteli cümle yapılarının birimlerde tekrarlanmasıyla genel bir ahenk yakalanmaya çalışılmıştır. Söyleyiş ve ritim devrik, kesik dize yapılarıyla konuşma dili dışında mantıkî çıkarımlarla sağlanır. Birimler arasında düzenli bir kafiye dizilimi olmasa da metinde ahenk daha çok tekrarlanan kelimeler, bazı dizelerde sıkça karşılaşılan aynı ünlü ünsüzlerin kullanımıyla sağlanmıştır. İlk, ikinci ve son birim arasında “-sa” şart kipi; şiirinin hemen hemen tamamında görülen ve ses unsurunun taşıyıcısı olarak yararlanılan bilinen geçmiş

31 *A.g.e.*, s. 35-38.

32 *A.g.e.*, s. 41-42.

33 *A.g.e.*, s. 42-43.

zaman eki “-di”; “şimdi” ve “bir” kelimelerinin tekrarı; “gülüş” ve “bakış” kelimelerindeki uyum; “yalvarmak yakarmak” ikilemesi; “İşim bitik, bilirim” dizesinde “i” sesinin baskınlığı ahenk unsurunu sağlayan örnekler olarak verilebilir.

Sonuç

Behçet Necatigil’in *Töre* şiiri, bilinçaltında yatan arzuları ve onlara ulaşılması konusunda kişisel ve toplumsal engelleyenleri konu edinmektedir. Psikanalitik düşüncenin kavramlarından ego ve süper egonun anlatıcı, id’in ise engellenen konumunda işlendiği şiirde, temsilî bir durum söz konusudur. Şiir, kişinin arzularına karşı kendini engellemesinin mantıkî bir açıklaması olarak değerlendirilebilirken sona doğru töre kavramıyla karşılaşılır. Daha büyük bir baskı unsuru olarak töre kavramı, merkeze yerleşir ve şiirde konuşan ego ve süper ego, yapıp ettiklerinin koşulu olarak töreyi ileri sürer. Necatigil, bu şiirde okuyucuya bilimsel bir gerçekliği poetik bir bütünlük içinde sunar. Şiir, dörder dizeden oluşan altı birimlik bir yapıda, kimi ahenk unsurlarını içermektedir. Tema, benliğin arzularına kavuşmasında bireyi engelleyen toplumsal bir unsur olarak töreye işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, Şerif. (2013). *Şiir Tahlili-Teori ve Uygulama-*. Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- ÇETİN, Nurullah. (2008). *Şiir Çözümleme Yöntemi* (6. bs.). Ankara: Öncü Kitap.
- ÇETİN, Nurullah. (2010). “Behçet Necatigil”, *Hece/Türk Şiiri Özel Sayısı* (2. bs). Y. 5, S. 53-54-55.
- ÇETİN, Nurullah. (2013). *Behçet Necatigil/Hayatı, Sanatı ve Eserleri* (2. bs.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- EAGLETON, Terry. (2015). *Şiir Nasıl Okunur* (Çev. Kaya Genç). İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet. (2012a). *Şiir Tahlilleri 1* (30. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet. (2012b). *Şiir Tahlilleri 2* (21. bs.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KARATAŞ, Turan. (2004). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü* (2. bs.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- KORKMAZ, Ramazan, ÖZCAN, Tarık. (2012). “Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)* (Ed. Ramazan Korkmaz). Ankara: Grafiker Yayınları.
- LECHTE, John. (2006). *Yapısalcılıktan Postmoderniteye Elli Çağdaş Düşünür* (Çev. Barış Yıldırım). İstanbul: Açılım Kitap.
- MACİT, Muhsin, SOLDAN, Uğur. (2011). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri/El Kitabı* (5. bs.). Ankara: Grafiker Yayınları.

MORAN, Berna. (2012). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* (22. bs.). İstanbul: İletişim Yayınları.

NECATİGİL, Behçet. (2012). *Bile/Yazdı* (2. bs.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

NECATİGİL, Behçet. (2012) *Sevgilerde/Kendi Seçtiği Şiirler*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.

ÖZGEN, Arif. (2014). "Behçet Necatigil'in "İçerde" Adlı Şiirini Psikanalitik Açıdan Çözümleme Denemesi", *Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science / Yıl: 1, Sayı: 1, Aralık 2014*.

REYHANOĞULLARI, Gökhan. (2013). "Behçet Necatigil'in Poetikası Üzerine", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/1 Winter 2013, p.2189-2203, ANKARA-TURKEY.

TODOROV, Tzvetan. (2008). *Poetikaya Giriş* (Çev. Kaya Şahin) (2 bs.). İstanbul: Metis Yayınları.